

Učinek kakovosti družinskega okolja na otrokove prilagoditvene sposobnosti

*Ivana Kreft**

Univerzitetni klinični center Ljubljana, Pediatrična klinika, KO za nefrologijo, Ljubljana

Povzetek: S pomočjo raziskave sem želela oceniti, kako se kakovost družinskega okolja povezuje z otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi, ki jih ocenjujemo na *Sistematičnem psihološkem pregledu triletnega otroka* (SPP-3). Pričakovala sem, da bodo otroci v družinah z višjim izobrazbenim statusom in bolj spodbudnim družinskim okoljem izkazovali boljše prilagoditvene sposobnosti. Sodelovalo je 75 otrok in staršev, ki so prišli na sistematični psihološki pregled v zdravstveni dom. Podatke sem zbrala z *Vprašalnikom o družinskem okolju* (Zupančič, Podlesek in Kavčič, 2005) in *Vprašalnikom družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja* (Marjanovič Umek, Fekonja in Podlesek, 2005), SPP-3 vprašalnikom 1, SPP-3 vprašalnikom 2 in vprašalnikom o demografskih podatkih družine. Ugotovila sem, da se kakovost družinskega okolja povezuje z otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi in izobrazbenim statusom staršev. Predvsem je pomemben staršev učinkovit nadzor nad otrokovim vedenjem. Rezultati niso pokazali pomembnih povezav med izobrazbenim statusom staršev in otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi. Verjetno je bolj pomemben odnos roditelja do otroka, ki pa ni odvisen od izobrazbenega statusa. Ker se z otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi povezuje način socializacije, ki jo starši uporabljajo, lahko s primernim preventivnim svetovanjem usmerimo vzgojo otroka k spodbujanju optimalnega razvoja.

Ključne besede: Sistematični psihološki pregled triletnega otroka (SPP-3), prilagoditvene sposobnosti, razvoj otroka, kakovost družinskega okolja, vzgojni slogi

Effect of quality of family environment on the child's adaptation capabilities

Ivana Kreft

University Medical Center Ljubljana, University children's hospital, Department of nephrology, Ljubljana, Slovenia

Abstract: The aim of the paper was to investigate how the quality of family environment is related to the child's adaptation capabilities. Child's adaptation was evaluated with a special assessment called SPP-3 (*Systematic Psychological Assessment of a 3-year Old Child*), that screens the population of 3-year olds to look for inadequate adaptation patterns. I assumed that in families where parents have higher education and where the environment is more stimulating children will show more effective and adaptive behaviour. Seventy-five children and parents who attended the psychological assessment in

* Naslov/Address: Ivana Kreft, Univerzitetni klinični center Ljubljana, Pediatrična klinika, KO za nefrologijo, Ulica Stare pravde 4, 1000 Ljubljana, e-mail: ivana.kreft@kclj.si

their regional hospitals first concluded the psychological examination (SPP-3) and then filled-in two questionnaires: *The Family Environment Questionnaire* (Zupančič, Podlesek, & Kavčič, 2004) and *The Home Literacy Environment Questionnaire* (Marjanovič Umek, Podlesek, & Fekonja, 2005). The results showed that quality of family environment does effect the child's adaptive capabilities and is associated with parental level of education. Of special importance for the child's socialization is the parents' ability to use effective control (to have consistent and clear demands). Hypothesis that the level of parental education affects the child's adaptation capabilities was not confirmed. Perhaps the parents' relations with the child are of greater importance, and these are probably not related to parents' education. The results show that child's adaptation capabilities are associated with parenting methods, so preventive psychological counselling may also be used to help parents choose more effective methods in order to allow the child to develop effective adaptive behaviour.

Key words: Systematic Psychological Assessment of a 3-year-old Child, social adjustment, child development, home environment, parenting style

CC = 2840, 3360

Ali lahko govorimo o nevrozi pri predšolskem otroku, je vprašanje, na katere različni avtorji različno odgovarjajo. Večina je mnenja, da lahko o nevrozi govorimo šele v fazi latence, ko je otrok že dosegel določeno stopnjo razvoja osebnosti, vendar pa naj bi o simptomih lahko govorili že pred petim letom starosti (Praper, 1999). Praper (1992, str. 98) pojasni, da je nevrotičen otrok »trpeč otrok, ki se sam ne zaveda, pa tudi starši ne prepoznajo izvorov trpljenja«. Izvor njegovih težav so zavrte težnje, strah in stiska zaradi neugodnih izidov ob zadovoljevanju potreb. Ego je slabo integriran in neutrjen, kar mu še posebej onemogoča prilagoditev.

Harald Schultz-Henke (v Praper, 1999) opisuje nevrozo kot posledico zavrтости na področjih nekih temeljnih gonskih teženj zaradi česar se človek na določenih področjih ne more uresničevati. Ko je poskušal posameznik zadovoljevati svoje potrebe, je doživel neugodje, po več neugodnih izidih pa razvil refleksne bojzani, zaradi katerih je temeljne potrebe izrinil iz zavesti. Pri nastajanju nevroze naj bi bili ključni trajno neugodni razvojni pogoji (Praper, 1992). Praper je v *Sistematskem psihološkem pregledu triletnega otroka* oziroma SPP-3 preverjal tudi neugodne razvojne pogoje, za katere je predhodno ugotovil, da vplivajo na prilagoditvene sposobnosti otroka (Praper, 1981a). Med neugodne pogoje je uvrstil tudi lastnosti družinskega okolja, vključno s slogom vzgoje, v SPP-3 imenovanim peristaza.

Predhodne raziskave so pokazale, da je za otrokov razvoj pomembno, na kakšen način roditelj spodbuja otrokov razvoj (Marjanovič Umek, Podlesek in Fekonja, 2005; Marjanovič Umek in Zupančič, 2004; Zupančič, Podlesek in Kavčič, 2004), torej kakšne vzgojne metode uporablja, ali je njegov nadzor učinkovit, ali uporablja uveljavljanje moči ter s pomočjo katerih aktivnosti spodbuja otrokov razvoj. D. Baumrind (1980, 1981) pojasnjuje, da mora biti roditelj brezpogojno zavezan otroku, da bi le-ta zrastel v ljubečo osebo. Nadalje pojasni, da ta zavezanost pomeni, da so otrokovi interesi za roditelja najbolj pomembni interesi in ne glede na to, kaj otrok naredi, ga

Tabela 1. Značilnosti treh vzgojnih slogov glede na štiri vidike družinskega funkcioniranja.

	Vzgojni slogi		
	Avtoritarni	Permisivni	Avtoritativni
stopnja topline	nizka	visoka	visoka
stopnja kontrole	visoka	nizka	visoka
stopnja komunikacije	nizka	nizka	visoka
način kaznovanja	konsistentno, kratek čas negativen odnos odsotnost razlage	nekonsistentno	konsistentno, kratek čas pozitiven odnos prisotnost razlage

roditelj ne bo zapustil. Takšno predanost otroku avtorica pripisuje mami, kar je izzvalo ostre kritike nekaterih psihologov, ki so menili, da je enako lahko vpleten tudi oče, če mu to mati dopusti (Hoffman in Teyber, 1981).

Vzgojne metode lahko povežemo v vzgojne sloge, ki jih je natančno opredelila D. Baumrind (1971; v Papalia in Olds, 1992). Zgodovinsko se je koncept vzgojnega sloga razvijal skupaj s psihologijo preko doktrine, ki je bila v določenem obdobju najbolj izpostavljena (Freudovega psihodinamičnega modela, behaviorizma itd.). D. Baumrind pa je prva vključila tako čustveno kot tudi vedenjsko komponento vzgoje. V svoji teoriji je upoštevala več dejavnikov – raven topline, nadzora in komunikacije ter način kaznovanja, na podlagi teh dejavnikov pa je oblikovala tri tipe vzgojnih slogov.

D. Baumrind (1971; v Papalia idr., 1992) je preučevala odnos med otrokovo socialno kompetentnostjo in slogom vzgoje, ki ga starši uporabljajo. V študijo je bilo vključenih 60 deklic in 75 dečkov, starih vsaj 3 leta in 9 mesecev, ter njihovi starši, pri katerih so opravili obiske na domu in opazovali interakcije med otroki in starši. Ugotovila je, da imajo otroci, do katerih starši izražajo pozitivna čustva, višje samospoštovanje, so bolj empatični in altruistični ter dosegajo višje rezultate na testih inteligentnosti v vrtcu in v osnovni šoli (Baumrind, 1971; Bee, 1994). Pokazalo se je, da je pomembno manj otrok iz teh družin v mladostništvu razvilo delinkventno obnašanje ali kriminalno obnašanje v odraslosti, v primerjavi z otroki, ki so odraščali v čustveno bolj hladnih družinah.

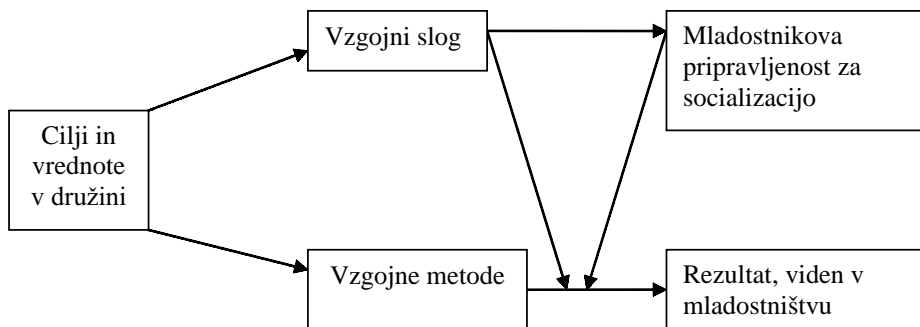
Starši, ki so uporabljali jasna pravila in se jih konstantno držali, so vzgajili bolj kompetentne, bolj samozavestne in manj agresivne otroke (Baumrind, 1971; Bee, 1994). Osebnostni razvoj otroka se je povezoval z načinom nadzora v družini. Če starši niso prekomerno omejevali otrok, so se izogibali fizičnemu kaznovanju, imeli visoka pričakovanja in visok nivo razvitosti zahtev (vedeli so, kaj želijo od otroka, in so to znali tudi razložiti), so imeli njihovi otroci višje samospoštovanje, bili so bolj altruistični in manj agresivni. Odprta in redna komunikacija med starši in otrokom je namreč povezana s čustveno in socialno zrelostjo otroka.

E. Maccoby in Martin (1983, v Papalia, Olds in Duskin Feldman, 2000; Darling in Steinberg, 1993) sta dodala temu modelu še četrti vzgojni slog, ki sta ga imenovala »zanemarjen« slog vzgoje. Zanj je značilno, da starši ignorirajo svojega otroka, so manj vpleteni v njegovo življenje in čustveno nepovezani oziroma gre za nizko odzivnost za otrokove potrebe in nizko zahtevnost staršev. Predvsem naj bi bil ta slog značilen za starše s stresnimi in depresivnimi motnjami, ki se bolj osredotočajo na lastne potrebe in probleme kot pa na otrokove. Za te otroke je značilno, da so nagnjeni k različnim vedenjskim motnjam v otroštvu in mladostništvu. Njun model je pravzaprav dvodimenzionalen, saj upošteva dimenziji *odzivnost*, ki jo opredelita kot prepoznavanje otrokove individualnosti, in *zahtevnost*, ki predstavlja roditeljevo pripravljenost, da deluje kot agent socializacije.

Darling in Steinberg (1993) sta postavila integrativni model vzgoje, ki naj bi pojasnjeval, kako vzgojni slog učinkuje na otrokov razvoj. Upoštevala sta tri vidike vzgoje, in sicer (1) cilje socializacije, (2) metode, ki jih starši uporabljajo, da pomagajo otroku doseči te cilje, in (3) vzgojni slog oziroma čustveno vzdušje, v katerem poteka socializacija. Model tako temelji na vzgojnih ciljih, metodah in slogih. Upoštevala sta tudi druge dejavnike, ki bi lahko bili povezani z vzgojo, kot na primer kultura, socialni razred in sestava družine. Vzgojni slog sta opredelila kot lastnost staršev, ki pojasnjuje, kako učinkovito poteka primarna socializacija s pomočjo specifičnih vzgojnih metod in kako spreminja otrokovo pripravljenost za socializacijo. Avtorja sta upoštevala vedenje staršev do otroka, komunikacijo in čustveno vzdušje oziroma klimo, ki jo na ta način ustvarjajo v družini, pri čemer so pomemben del vzgoje tako ciljno orientirano vedenje staršev kot tudi nebesedna komunikacija, kot na primer geste, spremembe glasu ali spontano izražanje čustev. Darling in Steinberg sta vzgojne metode ločila od vzgojnega sloga in jih definirala kot vedenja, ki so značilna za specifičen kontekst in povezana s cilji socializacije. Starši, za katere je značilen enak vzgojni slog, lahko uporabljajo različne metode, da dosežejo isti cilj.

Vzgojni slog po integrativnem modelu vpliva na otrokov razvoj preko odnosa med vzgojnimi metodami in razvojnim izidom in tudi preko otrokove odprtosti za socializacijske vplive (Darling in Steinberg, 1993). Cilji in vrednote v družini vplivajo na izbor vzgojnega sloga in metod, tako slog kot metode pa vplivajo na razvoj otroka in njegovo socializacijo. Učinki se pokažejo v mladostništvu in so razvidni v stopnji pripravljenosti za prilagajanje okolju.

Rothbaum in Weisz (1994) sta v metaanalizi 47 raziskav zajela raziskave otrok brez posebnosti v razvoju, kjer je bila večina starih manj kot 5 let. Da bi izločila dimenzije, povezane s skrbjo za otroka, sta na podlagi določenih kriterijev združila spremenljivke, s katerimi so se ukvarjale posamezne študije. Izločila sta šest glavnih spremenljivk: sprejemanje (besedno – pohvala in nebesedno – nasmeh), usmerjanje (konstruktivna pomoč in supervizija), motivacijske strategije, usklajenost (odzivanje na otrokove signale, upoštevanje otrokovih potreb, sodelovanje z otrokom ipd.), strog nadzor (poskus vplivanja na otroka preko moči) in postavljanje omejitev (omejitve in prepovedi). Izkazalo se je, da so sprejemanje, usmerjanje, uporaba motivacijskih strategij,

Slika 1. Integrativni model vzgojnih slogov (Darling in Steinberg, 1993).

usklajenost in odsotnost strogega nadzora negativno povezane s pozunanjanjem vedenja. Starši, ki svoje otroke sprejemajo in se na njih odzivajo, vzgojijo otroke, ki so bolj motivirani za iskanje primernih načinov za nadzor situacije. Obratno pa nesprejemanje in neodzivnost spodbudita neprimerne načine vedenja, kot na primer pozunanjanje. Otrokovo pozunanjanje vedenja pa nato zmanjša motivacijo staršev za sprejemanje in odzivnost ter spodbudi strog nadzor in neodobravanje.

Hart, DeWolf, Wozniak in Burts (1992) so raziskovali odnos med roditeljevim načinom discipliniranja, vedenjem predšolskega otroka na igrišču in vrstniškim statusom. Z vzorcem 106 mam in očetov predšolskih otrok (starih od 40 do 71 mesecev), ki so izpolnili samoocenjevalni vprašalnik o načinu discipliniranja in opravili intervju, so ugotovili, da so pri otrocih bolj induktivnih staršev oziroma tistih staršev, ki so uporabljali manj uveljavljanja moči, opazili manj motečega vedenja pri igri z vrstniki na igrišču. Deklice, katerih matere so uporabljale manj uveljavljanja moči, so se vedle bolj prosocialno kot deklice mater, ki so bolj uveljavljale moč, otroci teh mater pa so bili med vrstniki bolj priljubljeni.

D. Baumrind (1967, v Darling in Steinberg, 1993) je poskusila ločiti roditeljevo vedenje od otrokovega, tako da je merila njegove zahteve neodvisno od otrokovega upoštevanja teh zahtev. Njen model predstavlja predvsem vplivanje različnih vzgojnih slogov na otrokov osebnostni razvoj in ne obratno. Vendar pa raziskave kažejo, da lahko tudi otrok s svojimi osebnostnimi značilnostmi vpliva na izbor vzgojnega sloga pri starših (Bell, 1968). Pravzaprav gre najverjetneje za interakcijo, kot je kasneje ugotovila tudi D. Baumrind (1971). Proces socializacije je videla kot dinamičen proces, saj vzgojni slog učinkuje tudi na otrokovo odprtost za vplive socializacijskih procesov. Avtoritativni slog naj bi tako povečal učinek vzgoje, tako da vzgaja otroka, ki je bolj pripravljen sprejeti vzgojne metode svojih staršev in postane posledično socialno bolj prilagojen. To pomeni, da je avtoritativno družinsko okolje tisto, ki omogoča otroku optimalen socialni in čustveni razvoj.

Med dejavnike kakovosti družinskega okolja prištevamo tudi spodbujanje otrokovih govornih sposobnosti (Marjanovič Umek, Fekonja, Kranjc in Lešnik Musek,

2003; Marjanovič Umek idr., 2004, 2005; Marjanovič Umek, Kranjc in Fekonja, 2006). L. Marjanovič Umek in sodelavke (2005) so na vzorcu štiriletnikov in njihovih staršev raziskovale dejavnike družinskega okolja, ki so povezani z razvojem jezika in zgodnje pismenosti. Ugotovile so, da roditeljevo spodbujanje uporabe jezika, branje knjig ter obiskovanje knjižnice in lutkovnega gledališča, skupne dejavnosti staršev in otrok ter konverzacija, interaktivno branje in spodbujanje v območju bližnjega razvoja pozitivno učinkujejo na otrokove govorne sposobnosti pri štirih letih in napovedujejo jezikovno kompetentnost. Na podlagi ugotovitev so oblikovale *Vprašalnik družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja*, ki preverja dejavnike družinskega okolja, povezane z razvojem jezika. Spodbujanje uporabe jezika, branje knjig ter obiskovanje knjižnice in lutkovnega gledališča, skupne dejavnosti staršev in otrok ter konverzacija in območje bližnjega razvoja se pozitivno povezujejo s stopnjo materine izobrazbe. Raziskovalke pojasnjujejo, da so morda visoko izobražene mame tudi bolje situirane, torej imajo višji socialnoekonomski status, zato lahko otrokom nudijo več materialov (na primer knjige, obiske gledališč itd.), ki spodbujajo razvoj jezika. Nadaljujejo, da je prav tako mogoče, da imajo mame z višjo izobrazbo več znanja o značilnostih jezikovnega razvoja, kar lahko posledično pomeni, da so bolj pozorne na svojo uporabo jezika, ko govorijo z otrokom, in morda bolj spodbujajo njegov jezikovni razvoj.

V raziskavi me je zanimalo, kako se kakovost družinskega okolja povezuje z otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi. Predvidevala sem, da se bodo rezultati na lestvicah kakovosti družinskega okolja povezovali z razvojem otrokovih prilagoditvenih sposobnosti. Pričakovala sem, da bodo otrokove prilagoditvene sposobnosti boljše v družinah, kjer je vedenje staršev bolj avtoritativno. Starši, ki bodo na *Vprašalniku o družinskem okolju* dosegli višji rezultat na lestvicah *avtoritativen vzgojni slog ter spodbujanje* in na vseh petih faktorjih *Vprašalnika družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja*, nižji rezultat pa na lestvicah *neučinkovit nadzor in uveljavljanje moči*, bodo starši otrok z manj znaki neustrezne prilagoditve.

Pričakovala sem, da se bo izobrazbeni status mame in očeta povezoval s kakovostjo družinskega okolja. Predpostavljala sem, da v družinah z nižjim izobrazbenim statusom starši uporabljajo manj spodbud in čustvenega odzivanja ter več discipliniranja. Na *Vprašalniku o družinskem okolju* bodo starši z nižjo izobrazbo dosegli nižji rezultat na lestvicah *avtoritativno vedenje in spodbujanje* ter višji rezultat na lestvicah *neučinkovit nadzor in uveljavljanje moči*.

Pričakovala sem tudi, da se bo izobrazbeni status mame in očeta povezoval z otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi. Predvidevala sem, da je kakovost življenja otrok iz družin z nižjim izobrazbenim statusom manj ugodna, saj jim lahko ponudijo manj raznolikih aktivnosti in materialov za spodbujanje razvoja, starši se morda tudi manj vključujejo v otrokove aktivnosti in komunikacija morda vsebuje bolj preprost besednjak. Ker je družinsko okolje manj kakovostno, so morda tudi okoliščine za osebni razvoj slabše. Posledično bi lahko otroci iz družin z nižjim izobrazbenim statusom imeli več znakov neustrezne prilagoditve.

Metoda

Udeleženci

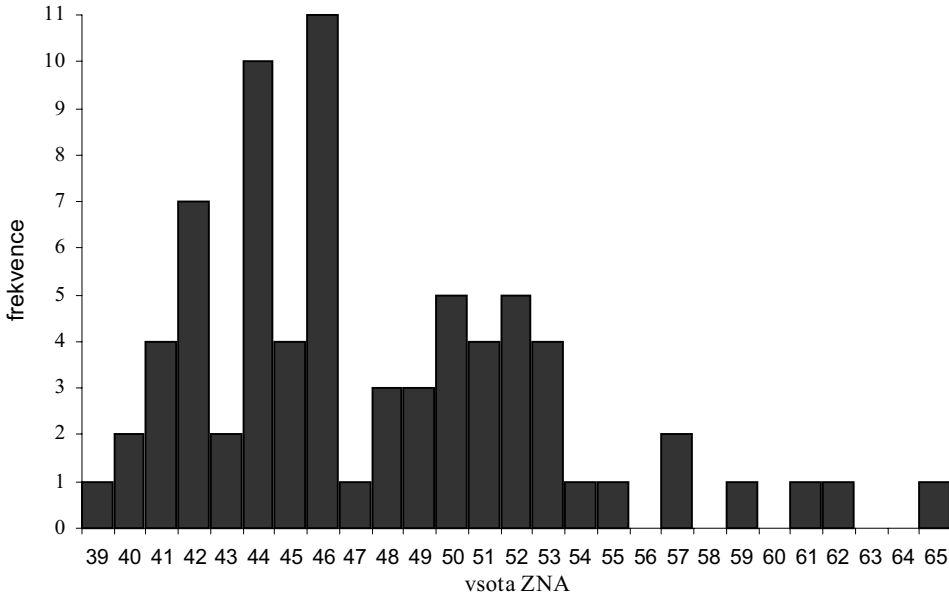
Sodelovalo je 75 otrok in tisti od staršev, ki je otroka pripeljal na psihološki pregled oziroma je opravil intervju tudi pri psihologu v sklopu SPP-3. Sodelovalo je 51 mam (68 %), 11 očetov (15 %), 12 otrok (16 %) sta spremljala oba roditelja, enega pa babica (1 %). Če sta otroka spremljala oba roditelja, sta tudi skupaj opravila intervju pri psihologu in izpolnila vprašalnika s področja kakovosti družinskega okolja. Otroci so bili stari od 35 do 37 mesecev, od tega je bilo 39 (52 %) deklific in 36 (48 %) dečkov. V povprečju so starši končali srednjo šolo (12 let šolanja, razpon od 8 do 20 let šolanja), nekoliko višjo izobrazbo so imele mame kot očete (povprečje 12,9 let za mame in 12,5 let za očete).

Pripomočki

Otrokove prilagoditvene sposobnosti sem ocenjevala s pomočjo v Sloveniji uveljavljenega pripomočka *Sistematični psihološki pregled triletnega otroka* (SPP-3). SPP-3 je preventivni presejalni pregled za predšolske otroke, ki omogoča identifikacijo rizičnih skupin v populaciji (Praper, 1981b). SPP-3 sestavljata dva vprašalnika (Vprašalnik za starše 1 in 2), Lista za povzemanje podatkov in test. Z njimi ugotavljamo prisotnost znakov neustrezne prilagoditve pri otrocih, starih tri leta ali pet let. Znak neustrezne prilagoditve je simptom, ki je tipičen za nevrozo, in tudi tisti, ki je značilen za vedenjske motnje (Praper, 1999), in več znakov navadno pomeni večjo verjetnost, da ima otrok prilagoditvene težave. Starši s pomočjo psihologa ocenijo, ali se določen znak ne pojavlja (ocena 1), se pojavlja včasih (2) ali pa pogosto (3). Tako kot ostali preventivni presejalni preizkusi želi SPP-3 ugotoviti, ali se pojavljajo etiološki faktorji za specifičen osebnostni razvoj, torej rizični faktorji. Psihometrične značilnosti pripomočka niso znane.

Prilagoditvene sposobnosti, ki sem jih merila s SPP-3, sem opredelila kot seštevek pogostosti pojavljanja 39 znakov neustrezne prilagoditve. Otroke sem razdelila v tri skupine glede na pojavljanje znakov neustrezne prilagoditve, in sicer sem upoštevala vseh 39 znakov:

- *otroci z normalnimi pojavi*: otroci, pri katerih so starši opazili največ tri znake neustrezne prilagoditve v blagi obliki (ocena 2) ali največ dva znaka v intenzivni obliki (ocena 3), vsota znakov neustrezne prilagoditve ne presega 46 točk;
- *otroci z blažjimi težavami v prilagajanju*: otroci, kjer se pojavljajo več kot trije znaki neustrezne prilagoditve v blagi obliki ali več kot dva znaka v intenzivni obliki ter ne presegajo kritične vrednosti 56, vsota znakov neustrezne prilagoditve znaša od 47 do 56;

Slika 2. Frekvenčna porazdelitev vsote ocen 39 znakov neustrezne prilagoditve.

- *otroci z motnjami v prilagajanju težje stopnje*: otroci, kjer se pojavlja več kot osem znakov neustrezne prilagoditve v blagi obliki ali več kot pet v intenzivni obliki, vsota znakov neustrezne prilagoditve je večja od 56 točk, kar predstavlja kritično mejo, nad katero najdemo otroke, ogrožene v osebnostnem razvoju, kot jih je razmejil avtor SPP-3.

Praper (1981a) je v doktorski disertaciji otroke razdelil v štiri skupine, kjer je imel poleg treh opisanih skupin še skupino otrok brez znakov neustrezne prilagoditve. V vzorcu je samo en otrok, ki nima nobenega znaka niti v blagi obliki, zato ne morem oblikovati te skupine. Prav tako pri vsoti nisem upoštevala 40. znaka, kjer starši povedo, če se pojavlja še kakšen drug znak pri otroku. Drugih znakov je v vzorcu zelo malo in se razlikujejo, zato niso primerljivi med udeleženci.

Kakovost družinskega okolja sem ocenjevala z dvema nestandardiziranimi vprašalnikoma. *Vprašalnik o družinskem okolju* (Zupančič idr., 2004) je samoocenjevalni vprašalnik za starše otrok, starih od 3 do 6 let. Njegov namen je odkrivati individualne razlike v socializacijskih postopkih staršev pri predšolskih otrocih. Vsebuje 52 postavk, ki se združujejo v štiri lestvice, te pa predstavljajo štiri različne vzorce vedenja staršev: avtoritativno vedenje (izkazovanje naklonjenosti, nagrajevanje, induktivni način discipliniranja, usklajenost med roditeljema; 19 postavk), neučinkovit nadzor (popustljivo vedenje; 6 postavk), uveljavljanje moči (na moč usmerjeno discipliniranje; 6 postavk) in spodbujanje otroka (spodbujanje k igri in spoznavanju

materialov; 11 postavk). Starši izberejo ustrezen odgovor na 4-stopenjski lestvici, kjer 1 pomeni (skoraj) nikoli, 2 včasih, 3 pogosto in 4 (skoraj) vedno. Zanesljivost vprašalnika je bila izračunana na vzorcu staršev triletnih otrok, in sicer posebej za vsako lestvico in ločeno za obliko za mame in za očete (Zupančič idr., 2004). Najvišja zanesljivost je bila izračunana za lestvico avtoritativno vedenje (α je znašala 0,87 za obliko za očete in 0,86 za obliko za mame) in najnižja za lestvico neučinkovit nadzor (α je znašala 0,68 za obliko za očete in 0,67 za obliko za mame). Zanesljivost, izračunana z alfa koeficientom pri podatkih, zbranih v pričujoči študiji, je znašala 0,89 za lestvico spodbujanje, 0,87 za lestvico avtoritativna vzgoja, 0,63 za lestvico uveljavljanje moči in 0,51 za lestvico neučinkovit nadzor.

Vprašalnik družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja (Marjanovič Umek idr., 2005) vsebuje 32 postavk, ki se združujejo v pet faktorjev. Preverja dejavnike družinskega okolja, ki jih povezujemo z razvojem jezika: spodbujanje uporabe jezika (F1, 11 postavk), branje knjig ter obiskovanje knjižnice in lutkovnega gledališča (F2, 8 postavk), skupne dejavnosti staršev in otrok ter konverzacijo (F3, 6 postavk), interaktivno branje (F4, 3 postavke) in območje bližnjega razvoja (F5/OBR, 4 postavke). Starši izberejo ustrezen odgovor na 6-stopenjski lestvici, kjer 1 pomeni nikoli ali zelo redko, 3 in 4 pogosto, 6 pa zelo pogosto ali vedno. Zanesljivost vprašalnika, izračunana na vzorcu 269 staršev triletnih otrok z razpolovitvenim koeficientom, je znašala 0,68 (Marjanovič Umek idr., prav tam). Zanesljivost, izračunana z alfa koeficientom pri podatkih, zbranih v pričujoči študiji, je višja, in sicer znaša 0,90 za celoten vprašalnik (α znaša za F1 0,82, za F2 0,73, za F3 0,78, za F4 0,81 in za F5 0,71). Sestavni del *Vprašalnika družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja* je tudi demografski vprašalnik, kjer starši vpišejo datum, ime in priimek otroka, datum njegovega rojstva, spol, poklic obeh roditeljev in njuno izobrazbo v letih šolanja. V svoji raziskavi sem potrebovala le podatke o poklicu in izobrazbi, ostale podatke sem dobila že v SPP-3.

Postopek

Psiholog na Dispanzerju za mentalno higieno je staršem poslal vabilo za sistematski psihološki pregled približno mesec dni, preden je otrok dopolnil tretje leto. V enem zdravstvenem domu so Vprašalnik 1 in 2 poslali skupaj z vabilom, tako da so ga starši izpolnili doma, drugod pa so vprašalnika izpolnili v čakalnici ali sprejemni sobi, preden so vstopili k psihologu. Po psihološkem pregledu so po obveščnem soglasju izpolnili tudi oba vprašalnika, ki ocenjujeta kakovost družinskega okolja. Izpolnjevanje vprašalnikov je potekalo od 5 do 15 minut v istem prostoru, kjer so prej izpolnili vprašalnika SPP-3.

Skupaj je sodelovalo 7 zdravstvenih domov iz ljubljanske (2), gorenjske (1), štajerske (1), dolenske (1), notranjske (1) in primorske regije (1).

Rezultati

Rezultati podpirajo trend, ki sem ga predvidevala v prvi hipotezi, in sicer da se bodo lestvice kakovosti družinskega okolja povezovale z razvojem otrokovih prilagoditvenih sposobnosti.

Otroci, katerih starši so dosegli na lestvici *avtoritativna vzgoja* in *spodbujanje* več točk in manj na lestvicah *neučinkovit nadzor* in *uveljavljanje moči*, imajo manj znakov neustrezne prilagoditve, vendar korelacije niso statistično pomembne (tabela 2). Z vsoto znakov neustrezne prilagoditve se statistično pomembno povezuje le lestvica *neučinkovit nadzor* (VDO neuč). Več znakov neustrezne prilagoditve imajo tisti otroci v vzorcu, katerih starši uporabljajo več neučinkovitega nadzora.

Z izračunom Kruskal Wallisovega testa sem ugotovila, da se vse tri skupine otrok, razdeljenih na podlagi znakov neustrezne prilagoditve, statistično pomembno razlikujejo le pri spodbujanju uporabe jezika na *Vprašalniku družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja* (tabela 3 in 4; GOV F1).

Rezultati so pokazali, da se izobrazba mame statistično pomembno povezuje z lestvicama *avtoritativna vzgoja* (tabela 5; VDO avt) in *spodbujanje* (VDO spod)

Tabela 2. Povezanost med lestvicami kakovosti družinskega okolja in vsoto znakov neustrezne prilagoditve (ZNA).

	GOV F1	GOV F2	GOV F3	GOV F4	GOV F5	VDO avt	VDO neuč	VDO moč	VDO spod
ρ	0,21	-0,21	0,00	0,04	-0,03	-0,05	0,30	0,10	-0,16
p	0,08	0,07	0,99	0,73	0,79	0,70	0,01	0,36	0,18

Opombe. GOV – Vprašalnik kakovosti družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja, VDO – Vprašalnik kakovosti družinskega okolja. Uporabljen je bil Spearmanov korelacijski koeficient.

Tabela 3. Povprečja treh skupin otrok, razdeljenih glede na znake neustrezne prilagoditve, na lestvicah kakovosti družinskega okolja, in rezultati Kruskal-Wallisovega testa za ocenjevanje pomembnosti razlik med skupinami.

Skupina	VDO avt	VDO neuč	VDO moč	VDO spod	GOV F1	GOV F2	GOV F3	GOV F4	GOV F5
Normalne	73,44	15,73	18,9	35,02	53,10	34,54	29,27	13,93	15,00
Blažje	76,37	17,19	18,63	35,04	57,74	34,56	29,52	14,52	15,44
Težje	70,17	16,33	21,83	32,83	55,17	28,00	26,67	11,83	12,67
χ^2 (2)	3,45	3,42	2,06	1,86	5,90	4,22	0,86	3,75	1,91
p	0,18	0,18	0,36	0,39	0,05	0,12	0,65	0,15	0,39

Opombe. $N = 73$. GOV – Vprašalnik kakovosti družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja, VDO – Vprašalnik kakovosti družinskega okolja.

Tabela 4. Povezanost med izobrazbo staršev in lestvicami kakovosti družinskega okolja.

		GOV F1	GOV F2	GOV F3	GOV F4	GOV F5	VDO avt	VDO neuč	VDO moč	VDO spod
Izobrazba mame	ρ	0,36	0,35	0,36	0,34	0,08	0,25	-0,14	-0,20	0,31
	p	0,00	0,00	0,00	0,00	0,52	0,04	0,25	0,09	0,01
Izobrazba očeta	ρ	0,23	0,12	0,25	0,34	0,02	0,19	-0,03	0,00	0,09
	p	0,06	0,30	0,03	0,00	0,87	0,12	0,81	0,98	0,47

Opombe. GOV – Vprašalnik kakovosti družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja, VDO – Vprašalnik kakovosti družinskega okolja. Uporabljen je bil Spearmanov korelacijski koeficient.

Tabela 5. Povprečja za štiri izobrazbene skupine mam in očetov na lestvicah kakovosti družinskega okolja in rezultat Kruskal-Wallisovega testa razlik med temi skupinami.

		VDO avt	VDO neuč	VDO moč	VDO spod	GOV F1	GOV F2	GOV F3	GOV F4	GOV F5
mama										
	osnovna	68,00	17,89	20,11	30,56	47,33	27,56	26,11	11,67	14,33
	srednja	73,78	16,50	19,55	34,36	54,89	33,78	28,97	14,00	15,42
	visoka	74,79	14,95	17,89	36,05	56,53	36,68	29,58	13,84	14,10
	podipl.	80,22	16,44	17,67	38,00	60,33	36,67	32,67	16,89	16,33
	$\chi^2(3)$	9,02	7,34	3,17	6,38	14,15	10,31	10,15	11,28	2,62
	p	0,03	0,06	0,37	0,09	0,03	0,02	0,02	0,01	0,45
oče										
	osnovna	71,00	19,29	18,57	33,00	50,14	28,71	28,86	12,43	14,43
	srednja	73,93	15,77	19,15	34,98	54,95	34,64	28,75	13,68	15,27
	visoka	74,62	16,38	18,94	35,44	56,38	34,19	29,94	15,00	14,44
	podipl.	77,83	16,00	18,00	33,67	58,00	36,50	31,33	15,83	15,83
	$\chi^2(3)$	1,62	10,29	0,76	1,4	4,08	4	2,42	5,89	0,85
	p	0,65	0,02	0,86	0,71	0,25	0,26	0,49	0,12	0,84

Opombe. GOV – Vprašalnik kakovosti družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja, VDO – Vprašalnik kakovosti družinskega okolja. Izobrazbo mame in očeta sem razdelila v štiri skupine glede na leta šolanja in poklic, ki ga opravljajo: osnovnošolska izobrazba (8 let šolanja; 12 % mater in 9 % očetov), srednješolska izobrazba (9–12 let; 48 % mater in 59 % očetov), visokošolska izobrazba (13–16 let; 25 % mater in 21 % očetov), podiplomski študij (17–20 let; 12 % mater in 8 % očetov).

na *Vprašalniku o družinskem okolju* ter s spodbujanjem uporabe jezika (GOV F1), branjem knjig, obiskovanjem knjižnice in lutkovnega gledališča (GOV F2), skupnimi dejavnostmi staršev in otrok ter konverzacijo (GOV F3), in interaktivnim branjem (GOV F4) na *Vprašalniku družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja*. Enako je pokazal tudi Kruskal Wallisov test (tabela 5). Iz tabele 5 je razvidno, da vse opisane razlike naraščajo od prve do četrte skupine, torej da mame z osnovnošolsko izobrazbo ocenjujejo, da uporabljajo manj lastnosti avtoritativne vzgoje, manj spodbud v splošnem in manj spodbud govora, kot mame z srednjo izobrazbo, še več teh lastnosti

uporabljajo mame z visoko izobrazbo in največ tiste s podiplomsko izobrazbo. Izobrazba očeta pa se statistično pomembno pozitivno povezuje s prvim (GOV F1), tretjim (GOV F3) in četrtim (GOV F4) faktorjem na *Vprašalniku družinskega okolja – spodbujanje govornega razvoja*. Očetje z osnovnošolsko izobrazbo ocenjujejo, da uporabljajo najmanj načinov spodbujanja govora, torej podobno kot pri izobrazbi mater tudi tukaj opisane razlike naraščajo z izobrazbo očeta.

Omenjene povezave med izobrazbo staršev in kakovostjo družinskega okolja (tabela 5) so nizke. Ostale povezave med posameznimi vidiki družinskega okolja in izobrazbo staršev ne dosegajo ravni statistične pomembnosti.

Vsota znakov neustrezne prilagoditve pa se z izobrazbo staršev ne povezuje statistično pomembno (povezanost z izobrazbo mame je $r = 0,10$, $p = 0,42$; povezanost z izobrazbo očeta je $r = 0,12$, $p = 0,33$).

Razprava

Povezanost kakovosti družinskega okolja in otrokovih prilagoditvenih sposobnosti

Rezultati so pokazali, da starši otrok z več znaki neustrezne prilagoditve uporabljajo več neučinkovitega nadzora, torej elemente permisivne vzgoje. D. Baumrind (1971) opredeljuje neučinkovit nadzor kot nekonsistenten način kaznovanja, kjer roditelj ne nagrajuje zaželenega vedenja in kaznuje nezaželeno vedenje, prav tako kazni ali nagrade ne podkrepi z razlago, na podlagi katere bi otrok povezal vedenje s posledico in razumel, kaj se od njega pričakuje. D. Baumrind ugotavlja, da popustljiva vzgoja ne omogoča otroku, da postane socialno odgovoren posameznik. Rezultati pričujoče raziskave pa kažejo, da se neučinkovit nadzor staršev povezuje z manj učinkovitimi prilagoditvenimi sposobnostmi otroka. Podobno ugotavljajo tudi Hart in sodelavci (1992) ter Rothbaum in Weisz (1994).

Otroci z motnjami v prilagajanju težje stopnje torej živijo v manj kakovostnem družinskem okolju, kjer starši večkrat uporabljajo manj učinkovite načine nadzora kot ostali starši iz vzorca. Praper (1992) pojasnjuje, da se lahko pri otroku začnejo nabirati neugodne izkušnje, če odrašča v pogojih pretrde, avtoritarne ali razvajajoče vzgoje. Pojavi se lahko bojazen ob zadovoljevanju, nato pa zavrtost teženj in posledično tudi nevrotična struktura osebnosti. Ker staršev nismo neposredno spraševali po vzgojnih slogih, ne moremo zaključevati, ali uporabljajo pretrd ali razvajajoč način nadzora, vemo pa, da starši otrok, ki imajo največ znakov neustrezne adaptacije, uporabljajo manj učinkovite načine nadzora v primerjavi z drugimi starši iz vzorca.

Razlike na ostalih lestvicah *Vprašalnika o družinskem okolju* niso statistično pomembne, opazen pa je trend, da so starši otrok, ki imajo manj znakov neustrezne prilagoditve, poročali o nekoliko pogostejšem avtoritativnem vedenju do otroka in spodbujanju njegovega razvoja ter o manj pogostem izražanju vedenja neučinkovitega

nadzora in uveljavljanja moči. Prav tako so starši otrok z manj znaki neustrezne prilagoditve poročali o nekaj več načinih spodbujanja govornega razvoja. Statistično pomembno pa starši otrok z normalnimi pojavi v prilagajanju in starši otrok z blažjimi težavami bolj pogosto spodbujajo govorni razvoj, tako da svoje otroke vodijo v lutkovno gledališče, obiskujejo z njimi knjižnice in jim berejo knjige kot starši otrok s težavami v prilagajanju težje stopnje.

Korelacijske analize ne omogočajo zaključka, ali je večja prisotnost znakov neustreznega prilagajanja posledica tovrstne vzgoje ali pa je takšno vedenje staršev odraz pogostejšega neprilagojenega vedenja njihovih otrok. Skladno s teorijo D. Baumrind (1971) ali ugotovitev avtorja SPP-3 (Praper, 1981b in 1992) bi lahko sklepali, da so starši z vzgojnim slogom, ki ga uporabljajo, učinkovali na otrokove prilagoditvene sposobnosti. Prav tako pa je možno, da tudi otrok učinkuje na staršev izbor vzgojnih metod. Bell (1968) govori o dvosmerni socializaciji, in sicer da otrokove osebnostne značilnosti vplivajo na vedenje njegovih staršev in ne obratno. T. Kavčič in M. Zupančič (2006) pojasnjujeta, da k značilnostim odnosa med otrokom in drugo osebo pomembno prispevajo osebnostne značilnosti obeh, njuna pričakovanja, pretekle interakcije in širše socialno okolje, v katerem poteka njun odnos. Zaključujeta, da je *»povezanost med otrokovimi osebnostnimi značilnostmi in značilnostmi njegovih socialnih odnosov najverjetneje dvosmerna«* (Kavčič in Zupančič, 2006, str. 30).

Morda so bolj prilagodljivi otroci (ki imajo manj znakov neustrezne prilagoditve) tudi lažje vzgojljivi (Thomas in Chess, 1977), zato staršem ni potrebno uporabljati kaznovanja, oštevanja, odtegnitve, groženj ali fizične kazni, da bi uravnavali njihovo vedenje. G. Kochanska (1995) je v svoji raziskavi z vzorcem otrok, starih 26 do 41 mesecev, preverila, ali je temperament pomemben dejavnik pri procesu internalizacije in v socializaciji. Pokazalo se je, da pri otrocih z različnimi temperamentnimi značilnostmi poteka proces internalizacije po različni poti. Dienstbier (1984, v Kochanska, 1995) opozarja, da otroci, ki so manj občutljivi na neugodje zaradi neprimerne vedenja, pri svojih starših izzovejo bolj stroge in moralno bolj represivne načine vzgajanja. Podobno pa lahko otroci, ki so bolj občutljivi na neugodje zaradi neprimerne vedenja, spodbudijo manj stroge načine discipliniranja. Mogoče so otroci z manj težavami v prilagajanju bolj občutljivi na neugodje zaradi neprimerne vedenja oziroma pokažejo obžalovanje, zato spodbudijo manj stroge načine discipliniranja, saj starši opazijo, da otroci tako in tako občutijo neugodje. Otroci, ki imajo več težav v adaptaciji, so morda tudi manj občutljivi na neugodje zaradi neprimerne vedenja, in lahko pri svojih starših izzovejo bolj stroge in moralno represivne načine vzgajanja, kakršen je tudi neučinkovit nadzor.

Povezanost izobrazbe staršev in kakovosti družinskega okolja

V raziskavi M. Zupančič in sodelavk (2004) se je izobrazba staršev izkazala za pomemben dejavnik kakovosti družinskega okolja. Tudi v moji raziskavi se je pokazalo, da je na več področjih pomembna izobrazba mame. Izobrazba očeta se je pokazala kot manj pomembna, vendar moramo pri tem upoštevati, da je v raziskavi sodelovalo

le 23 očetov. Mame z višjo izobrazbo bolj pogosto kot mame z nižjo izobrazbo uporabljajo avtoritativne vzgojne metode, spodbujajo otroka k igri, k spoznavanju novih stvari ter spodbujajo njegov govorni razvoj, nadzor njegovega vedenja pa je bolj učinkovit. Mama kljub vsemu predstavlja prvi kontakt z okoljem, je ponavadi prva, na katero se otrok naveže ter načeloma z dojenčkom in malčkom preživi več časa kot oče (Bowlby, 1965; Mahler, 1991). Tudi U. Fekonja (2004) je ugotovila, da je učinek izobrazbe mame pomemben za otrokov govorni razvoj, ne pa tudi učinek izobrazbe očeta.

Rothbaum in Weisz (1994) sta nasprotno zagovarjala stališče, da tudi očetje igrajo pomembno vlogo v vzgoji predšolskih otrok. Očetje naj bi bili še posebej pomembni pri discipliniranju. Prav tako naj bi moški (očetje) v večji meri kot ženske (mame) kazali več vedenja pozunanjanja in posledično tudi otrokom predstavljali močnejši model v socialnem učenju. Kot tretji argument navajata močan vpliv očetove odsotnosti na otrokovo agresivno vedenje. Po drugi strani pa se zavedata, da običajno mame preživijo več časa s svojimi otroki in ga tudi več vložijo v nego svojih otrok.

Izobrazba očetov se je v pričujoči študiji izkazala kot pomembna za spodbujanje govornega razvoja, in sicer se očetje z višjo izobrazbo bolj pogosto vključujejo v otrokove dejavnosti s pomočjo govora in uporabljajo interaktivno branje.

Osnovnošolska izobrazba tako mame kot očeta se je v pričujoči študiji izkazala za dejavnik tveganja za kakovost družinskega okolja, in sicer uporabljajo starši z osnovnošolsko izobrazbo najmanj elementov avtoritativne vzgoje in spodbujanja ter največ neučinkovitega nadzora. Prav tako uporabljajo starši z nižjo izobrazbo manj načinov za spodbujanje govornega razvoja. Morda uporabljajo več elementov popustljive vzgoje. Žorž (2006) je definiral popustljivost kot skrajnost pri vzgoji, o kateri govorimo takrat, ko starši postavljajo jasne zahteve, ampak ne vztrajajo pri tem, da bi jih otroci izvršili. Starši vedo, kako naj otroke vzgojijo, vendar ne sledijo tem smernicam. Praper (1981b, 1992) pa pojasnjuje, da so lahko psihodinamično ozadje popustljivosti ambivalentna čustva staršev do otroka, kjer je prisotno nezaupanje in lastna negotovost. Ker roditelj ne zaupa, da bo otrok uspešen, opravlja stvari namesto njega. Na ta način ga prikrajša za pomembne izkušnje in tudi razvijanje prilagoditvenih sposobnosti. Vendar, kot že rečeno, nismo neposredno ugotavljali vzgojnih slogov in bi morali to predpostavko preveriti v nadaljnjih študijah.

Morda so razlike v kakovosti družinskega okolja med izobrazbenimi skupinami staršev povezane s socialnoekonomskim statusom, kot ugotavljajo tudi drugi avtorji (Darling in Steinberg, 1993; Marjanovič Umek idr., 2005). Pomemben je tudi odnos roditelja do otroka in čas, ki ga kakovostno preživi z njim (Rothbaum in Weisz, 1994). Rezultati pričujoče raziskave so pokazali, da se z izobrazbo očeta in mame veča tudi pogostost skupnih aktivnosti z otrokom, torej starši z osnovnošolsko izobrazbo ocenjujejo, da se manj kot ostali igrajo z otrokom, manj gledajo z njim televizijo, mu manj berejo in se z njim manj pogovarjajo, torej verjetno preživljajo z otrokom manj kakovostnega časa.

Povezanost izobrazbe staršev in otrokovih prilagoditvenih sposobnosti

Čeprav starši z nižjo izobrazbo v pričujoči študiji svojim otrokom ponujajo manj raznolikih aktivnosti in materialov za spodbujanje razvoja, se manj vključujejo v otrokove aktivnosti in komunikacija vsebuje bolj preprost besedni zaklad, pa ti otroci nimajo slabših prilagoditvenih sposobnosti. To lahko pomeni, da starši z višjo izobrazbo subjektivno ocenjujejo, da uporabljajo ustrezne vzgojne metode, ki spodbujajo otrokov razvoj. Mogoče se starši z višjo izobrazbo zavedajo, katere vzgojne metode so ustrezne in so na postavkah vprašalnikov izbrali socialno zaželene odgovore. Vprašalniki namreč nimajo načina, s katerim bi preverjali socialno zaželenost odgovorov (na primer lestvice lažnivosti). Morda pa izobrazba staršev ni dejavnik, ki bi sam po sebi vplival na prilagoditvene sposobnosti otroka, pač pa preko učinka na kakovost družinskega okolja.

Eden izmed rizičnih dejavnikov za otrokove prilagoditvene sposobnosti je lahko tudi očetova odsotnost. Raziskava Rothbaum in Weisz (1994) je pokazala, da je očetova odsotnost visoko povezana z otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi in ima lahko neugodne posledice za otrokov socialni razvoj. Četudi se mama več časa ukvarja z otrokom in je v prvih letih življenja bolj pomembna kot oče (Bowlby, 1965; Mahler, 1991), pa je očetova prisotnost potrebna. Verjetno ne samo zaradi otroka, temveč tudi zaradi podpore mami. Ker vsi psihologi niso ocenjevali prezaposlenosti in odsotnosti staršev na Listi za povzemanje podatkov SPP-3, tega ne morem preveriti, vendar pa bi to lahko bil namen ene izmed naslednjih študij.

Visoka izobrazba sama po sebi morda ni dejavnik, ki bi prispeval k boljši prilagojenosti otroka. Morda je bolj pomemben odnos roditelja do otroka in čustvena komponentna odnosa, ki je ni mogoče ocenjevati z vprašalniki. Verjetno je izobrazba udeležena v prilagoditvenih sposobnostih otroka tako, da imajo starši z višjo izobrazbo tudi višji socialnoekonomski status, zato lahko otroku omogočijo bolj raznoliko okolje in s tem bolj kakovostno.

Zaključek

Nekateri vidiki kakovosti družinskega okolja se v raziskavi povezujejo z otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi in izobrazbenim statusom staršev. Predvsem je pri vzgoji otroka pomemben učinkovit nadzor. D. Baumrind (1971) poudarja, da mora biti otrok nagrajen za zaželeno vedenje in kaznovan za nezaželeno vedenje. Socializacija pa je verjetno dvosmeren proces: vedenje staršev učinkuje na vedenje otroka in obratno (Bell, 1968; Kavčič in Zupančič, 2006; Kochanska, 1995; Thomas in Chess, 1977).

Povezave med kakovostjo družinskega okolja in otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi ter izobrazbo staršev so nizke do zmerne. Potrebno bi bilo izvesti študijo na večjem vzorcu, ki bi pokazala, kako močne so povezave v resnici, saj vzorec ni

reprezentativen. Zanesljivost lestvice *neučinkovit nadzor* se je na vzorcu te raziskave izkazala za nizko. Dodatna omejitev raziskave je tudi uporaba samoocenjevalnih vprašalnikov, ki nam ne omogočajo objektivne ocene. Pripomoček SPP-3 je presejalni test, njegove psihometrične značilnosti pa niso preverjene. V nadaljnih raziskavah bi bilo smiselno vključiti tudi neposredno opazovanje interakcije med starši in otrokom. Zaradi naštetih omejitev ne morem ugotovitev raziskave posploševati na populacijo. Vsekakor pa rezultati sovpadajo z modeli (npr. Darling in Steinberg, 1993) in ugotovitvami predhodnih raziskav (npr. Marjanovič Umek in sod., 2005; Zupančič in sod., 2004), zato lahko sklepam, da je kakovostno družinsko okolje lahko varovalni dejavnik v otrokovem razvoju. Če se z otrokovimi prilagoditvenimi sposobnostmi povezuje način socializacije, ki jo starši uporabljajo, lahko s primernim preventivnim svetovanjem usmerimo vzgojo otroka k spodbujanju nemotenega razvoja. Sistematični psihološki pregled malčkov je priložnost za takšno svetovanje.

Literatura

- Baumrind, D. (1971). Current Patterns of Parental Authority. *Developmental Psychology Monograph*, 4(1), 1–103.
- Baumrind, D. (1980). New directions in socialization research. *American Psychologist*, 35, 639–652.
- Baumrind, D. (1981). Reply to Hoffman and Teyber. *American Psychologist*, 36, 530–531.
- Bee, H. (1994). *Lifespan development*. New York: Harper Collins College Publishers.
- Bowlby, J. (1965). *Child care and the growth of love* (2. izd.). London: Penguin books.
- Bell, R. Q. (1968). A reinterpretation of the direction of effects in socialization. *Psychological Review*, 75, 81–95.
- Darling, N. in Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113, 487–496.
- Fekonja, U. (2004). *Razvoj otrokovega govora v različnih socialnih kontekstih [Development of child language in different social contexts]*. Neobjavljena doktorska disertacija [unpublished doctoral dissertation], Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, Ljubljana, Slovenia.
- Hart, C. H., DeWolf, M., Wozniak, P. in Burts, D. C. (1992). Maternal and paternal disciplinary styles: Relations with preschoolers' playground behavioral orientations and peer status. *Child Development*, 63, 879–892.
- Hoffman in Teyber (1981). Undermining Fathers: A Response to Baumrind. *American Psychologist*, 35, 530.
- Kavčič, T. in Zupančič, M. (2006). *Osebnost otrok in njihovi medsebojni odnosi v družini [Children's personality and their interpersonal family relationships]*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Kochanska, G., (1995). Children's temperament, mothers' discipline, and security of attachment: Multiple pathways to conscience for children with different temperaments: From toddlerhood to age 5. *Developmental Psychology*, 33, 228–240.
- Mahler, M. (1991). *The psychological birth of the human infant-symbiosis and individuation*. London: Maresfield Library.

- Marjanovič Umek, L., Fekonja, U., Kranjc, S. in Lešnik Musek, P. (2003). The impact of reading children's literature on language development in the preschool child. *European Early Childhood Education Research Journal*, 11(1), 125–135.
- Marjanovič Umek, L., Kranjc, S. in Fekonja, U. (2006). *Otroški govor: Razvoj in učenje [Child Language: Development and Learning]*. Domžale: Založba Izolit.
- Marjanovič Umek, L., Podlesek, A. in Fekonja, U. (2005). Assessing the home literacy environment. *European Journal of Psychological Assessment*, 21(4), 271–281.
- Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (ur.) (2004). *Razvojna psihologija [Developmental Psychology]*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Papalia, D. E. in Olds, S. W. (1992). *Human development*. New York: McGraw-Hill.
- Papalia, D. E., Olds, S. W. in Duskin Feldman, R. (2000). *Human development*. New York: McGraw-Hill.
- Praper, P. (1981a). *Veljavnost zgodnje diagnoze motenosti v prilagoditvi in veljavnost prognoze izkrivljenega razvoja osebnosti: Razvojna raziskava možnosti za primarno psihohigiensko preventivo osebnostnih motenj [Validation of early diagnose of adaptation disorders and validation of prognosis of disrupted personality development: developmental investigation of primary psychological prevention of personality disorders]*. Neobjavljena doktorska disertacija [unpublished doctoral dissertation], Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo, Ljubljana, Slovenia.
- Praper, P. (1981b). *SPP-3, Sistematični psihološki pregled triletnega otroka: Priručnik I in II [Systematic psychological preventive screening of a 3-year old child: Manual 1 and 2]*. Ljubljana: Center za psihodiagnostična sredstva.
- Praper, P. (1992). *Tako majhen pa že nervozen!? Predsodki in resnice o nevrozi pri otroku [So small and already nervous? Prejudice and truth on neurosis in childhood]*. Nova Gorica: Založba Educa.
- Praper, P. (1999). *Razvojna analitična psihoterapija [Developmental analytical psychotherapy]* (2. razširjena izd.). Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.
- Rothbaum, F. in Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and child externalizing behavior: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 55–74.
- Thomas, A. in Chess, S. (1977). *Temperament and development*. New York: Brunner/Mazel.
- Zupančič, M., Podlesek, A. in Kavčič, T. (2004). Parental child-care practices of Slovenian preschoolers' mothers and fathers: The Family Environment Questionnaire. *Psihološka obzorja*, 13(3), 7–26.
- Žorž, B. (2006). *Razvajenost - rak sodobne vzgoje [Spoiling—cancer of modern child care]*. Celje: Mohorjeva družba.